

**Jean-Luc Steinmetz. *Stéphane Mallarmé. L'absolu au jour le jour.* Fayard
Mallarmé, 1842-1898. Un destin d'écriture. Sous la direction de Yves Peyré.
Gallimard/Réunion des Musées Nationaux
Mallarmé. *Oeuvres complètes.* Tome I. Edition présentée, établie et annotée
par Bertrand Marchal. Bibliothèque de la Pléiade**

De 'mardi's' van Stéphane Mallarmé (1842-1898) zijn legendarisch geworden. Elke dinsdagavond, wanneer hij in Parijs was tenminste en niet in zijn buitenhuisje te Valvins, ontving de dichter zijn veelal jonge gasten. Bescheiden bijeenkomsten waren het, waarbij iedereen sigaretten rolde uit een grote tabakspot die midden op tafel stond, terwijl Mallarmé een pijpje rookte. Om elf uur bracht zijn dochter Geneviève de 'grocs' rond, want over huispersoneel beschikten de Mallarmés niet. André Gide, een van de vele habitués die hun herinneringen aan de avonden in het kleine appartement aan de rue de Rome hebben opgetekend, vermeldt uitdrukkelijk dat de 'meester' altijd zelf de deur opendeed als er werd aangebeld.

De grote attractie waren Mallarmé's monologen, over poëzie uiteraard, maar ook over muziek, beeldende kunst of een bon mot dat hij overdag had opgevangen. Een hele generatie symbolisten is opgevoed met deze mondelinge voorpremières van wat vervolgens op heel wat minder toegankelijke wijze aan het papier werd toevertrouwd. Mallarmé moet een innemend spreker zijn geweest, zij 't alleen in de vertrouwde kleine kring. Tijdens publieke optredens, in België of Engeland (een voorgenomen tournee door Nederland ging uiteindelijk niet door), hield hij zich angstvallig aan een geschreven tekst, met als gevolg dat het publiek vaak teleurgesteld naar huis ging, niet in staat zijn even precieuze als complexe zinswendingen te doorgronden.

Toch hebben alle bezwaren tegen Mallarmé's 'obscurantisme' zijn toenemende faam niet in de weg gestaan. De 'mardi's' wierpen hun vruchten af, naarmate zijn jeugdige bewonderaars (naast Gide ook Paul Valéry, Pierre Louÿs en vele andere nu vrijwel vergeten symbolistische dichters) zelf aan invloed wonnen. De literaire kritiek van de twintigste eeuw heeft zich bij hun oordeel aangesloten. Met Baudelaire en Rimbaud geldt Mallarmé nu als een van de aartsvaders van de moderne poëzie.

Opvallend is het verschil tussen hún levens en dat van Mallarmé. Hoewel ook hij in 1884 (hetzelfde jaar als waarin Joris-Karl Huysmans hem onbekrompen lof toezwaaide in zijn 'decadente' roman *À rebours*) een plaats kreeg in Verlaine's befaamde bloemlezing *Les poètes maudits*, heeft de 'doem' bij Mallarmé niets spectaculairs. Zonder zich aan drank en opium te buiten te gaan en zonder een 'dérèglement de tous les sens' na te streven, leidde hij een arbeidzaam leven als leraar Engels. Eerst in diverse provincieplaatsen, waar het verlangen de stad in brand te steken en haar bewoners over de kling te jagen beperkt bleef tot een incidentele oprisping in zijn correspondentie, en na 1871 - tot zijn grote opluchting - in Parijs.

Al op 21-jarige leeftijd was hij getrouwd met de zeven jaar oudere Marie Gerhard, een van origine Duits kindermisje dat hij op straat had aangesproken. De enige onregelmatigheid in hun verhouding was, dat zij in Londen - waar Mallarmé in 1862 een jaar verbleef om er de taal te leren - een tijdlang vóór de bruiloft hadden

samengewoond. Grootse illusies omtrent het huwelijk koesterde hij niet; het gaf innerlijke vrede en je kreeg een 'theezetster' cadeau, schreef hij aan zijn vriend Henri Cazalis. Het 'geluk' zocht hij liever elders: in de 'droom' en in de 'poëzie'.

Wèl zou Mallarmé in Parijs nog hartstochtelijk verliefd worden op Méry Laurent, een struise schoonheid die zich liet onderhouden door een schatrijke Amerikaanse tandarts. Als het maar even kon zocht hij haar op, om samen te lunchen of te dineren, een tentoonstelling te bezoeken of een concert, terwijl echtgenote Marie, na de dood van hun zoontje Anatole steeds meer in zichzelf teruggetrokken, de ontrouw van haar man lijdzaam verdroeg. Voor zover bekend bleef de liaison overigens platonisch. Méry's generositeit ging niet zover dat zij hem behalve haar tijd ook haar lichaam schonk. Tegen Huysmans zou ze hebben gezegd dat de dichter haar te weinig proper was. Hij had een keer bij haar gelogeed (niet in háár slaapkamer, mag men aannemen) en toen waren de lakens de volgende ochtend 'zwart' geweest.

Hoe heeft uit dit onaanzienlijke leven zulke bijzondere poëzie kunnen voortkomen? De vraag is al vaak gesteld, zonder dat er ooit een bevredigend antwoord op is gevonden. Hier ligt ongetwijfeld een mooie taak voor een ambitieuze biograaf. Maar zo'n biograaf blijkt Jean-Luc Steinmetz niet te zijn. Afgelopen herfst, honderd jaar na het overlijden van de dichter, verscheen zijn *Stéphane Mallarmé*, voorzien van de veelbelovende ondertitel *L'absolu au jour le jour*. Helaas is de nadruk vooral op het laatste ('van dag tot dag') komen te liggen. Steinmetz geeft een minutieuze, maar ook nogal saaie levensbeschrijving, vol chronologisch aan elkaar geregen faits divers, voor het merendeel ontleend aan Mallarmé's overvloedige correspondentie.

Een schrale troost is dat zo het contrast tussen leven en werk alleen maar verbazingwekkender wordt. Al die bezoeken aan vrienden en familieleden, al die perikelen op school (waar de pupillen hun leraar Engels met propjes bekogelden en de onderwijsinspectie met wantrouwen diens dichterschap bezag), al die literaire diners in Parijs en rustieke boottochtjes in Valvins - verhelderen doen ze eigenlijk niets. Het raadsel dat Mallarmé belichaamt, laat Steinmetz uit bescheidenheid of gebrek aan durf intact.

Hetzelfde geldt voor de eveneens in de voorbije herfst gehouden tentoonstelling in het Parijse Musée d'Orsay, waarvan de geëxposeerde schilderijen, foto's en manuscripten zijn terug te vinden in de fraaie catalogus *Mallarmé, 1842-1898. Un destin d'écriture*. Alleen de manuscripten doen iets vermoeden van de verborgen dramatiek van dit dichterschap. Op de bladzijden wemelt het van de doorhalingen en correcties, zowel in de tekst als in de kantlijn. Mallarmé was iemand die eindeloos kon blijven herschrijven, waardoor zijn poëtisch oeuvre (afgezien van jeugd- en gelegenhedswerk) nauwelijks meer dan vijftig gedichten telt, voor driekwart sonnetten, terwijl zijn twee meer omvangrijke poëtische teksten, het dramatische gedicht *Hérodiade* en de herderszang *L'après-midi d'un faune*, onvoltooid zijn gebleven.

Het schaven en vijlen, af te lezen aan de verwarring op de bladspiegel, suggereert dat hier iemand met onvermoeibare inzet een poging heeft gedaan het allerhoogste te bereiken, niets minder dan de totale perfectie. Wanneer Mallarmé, in een tekst getiteld *Solennité*, schrijft dat hij zichzelf alleen ten aanzien van 'het absolute'

competent acht, ben je dan ook onmiddellijk bereid hem op zijn woord te geloven.

Bij Mallarmé is zo'n opmerking geen grootspraak, maar een gevolg van de welhaast bovenmenselijke ambitie, die hij in 1864, aan de Côte d'Azur uitrustend van het nachtelijke geploeter op de verzen van *Hérodiade*, als zijn ware bestemming had ontdekt. Het verslag van die ontdekking is te lezen in de brieven die hij indertijd, heet van de naald, aan Cazalis schreef. 'Ik ben twee afgronden tegengekomen, die me wanhopig maken. Een ervan is het Niets (...) Ja, ik weet het, wij zijn slechts ijdele vormen van de materie, - maar ook sublieme omdat we God en onze ziel hebben uitgevonden'. Tegenover het 'Niets dat de waarheid is' wil Mallarmé voortaan van die 'roemrijke leugens' de lof zingen. Zoals men ziet is het 'oprecht veinzen' niet een monopolie van Frans Kellendonk.

De andere 'afgrond' blijkt te bestaan uit de leegte van zijn 'poitrine', een verwijzing naar de ademhalingsproblemen waaraan hij in 1898 zou overlijden, na jaren te hebben rondgedoold op de 'zuiverste gletsjers van de Esthetica'. Want na het Niets had hij ook de Schoonheid gevonden. Hij was 'gestorven' en weer 'herrezen', als het 'onpersoonlijk' geworden medium door wie het universum zijn 'identiteit' zou terugvinden.

In een visioen heeft hij zijn hele oeuvre al voor zich gezien. Alleen de uitwerking blijkt nog aan variatie onderhevig. Nu eens denkt hij genoeg te hebben aan vijf boeken, die hem twintig jaar zullen kosten, dan weer gelooft hij het in slechts tien jaar en drie boeken te kunnen klaren. In zijn oeuvre, dat hij vergelijkt met het *magnum opus* van de alchimisten (maar dan 'zonder oven'), zal de Schoonheid haar bewuste voltooiing vinden, na de onbewuste Schoonheid van de Venus van Milo en de geheimzinnige Schoonheid van de Mona Lisa. Met dit poëtisch Hegelianisme als bagage zal zijn geest, 'die eenzame bewoner van zijn eigen zuiverheid', zich nog alleen ophouden in de 'eeuwigheid', ongehinderd door de 'weerschijn van de tijd'.

In de nieuwe editie van Mallarmé's *Oeuvres complètes* in de *Pléiade*-reeks, waarvan onlangs het eerste deel met poëzie, scheppend proza en een selectie uit de correspondentie is verschenen, kunnen we zien waar deze ambitie toe geleid heeft. In elk geval tot schitterende, vaak zeer cryptische gedichten, waarvan nu ook alle verschillende versies zijn opgenomen, voorzien van een imposant notenapparaat. Maar ook tot een reeks hoogst curieuze aantekeningen, bestemd voor het befaamde en beruchte 'Boek', dat Mallarmé de getrouwen van zijn 'mardi's' in het vooruitzicht had gesteld, maar dat hij nooit heeft kunnen realiseren.

'Alles op de wereld bestaat om te eindigen in een boek', luidt zijn misschien wel bekendste uitspraak. Of Mallarmé's 'Boek' dát boek zou zijn geworden, blijft echter de vraag. De aantekeningen werden pas in 1957 voor het eerst gepubliceerd en ontbreken nog in de eerdere - eendelige - *Pléiade*-editie van zijn verzameld werk. Van daar wellicht dat de huidige tekstbezorger ze twee keer heeft laten afdrukken, een keer met en een keer zonder alle doorhalingen en onderstrepingen.

Wie had gehoopt er eindelijk het verlossende woord in te zullen aantreffen, wacht een teleurstelling. De meeste notities, vol indrukwekkend ogende schema's en berekeningen, hebben betrekking op de manier waarop het 'Boek' moest worden voorgelezen. Een select gezelschap zou vijf jaar achtereen, in telkens vier of twintig

sessies per jaar, de losse teksten in steeds wisselende combinaties mogen aanhoren, zodat op den duur alle mogelijke betekenissen aan bod konden komen. Afgezien van enkele vage suggesties wordt helaas minder duidelijk wát dat selecte publiek precies te horen zou krijgen.

Het doel van alle poëzie was 'de orfische verklaring van de aarde', luidt een andere, minstens zo bekende uitspraak van Mallarmé. De mens is 'la nature pensant', heet het in een van zijn brieven. Dat iemand op zijn eentje de natuur zo kon laten 'denken', dat het universum inderdaad zijn identiteit zou terugvinden, zoals Mallarmé had beloofd, lijkt bij nader inzien toch iets te hoog gegrepen. Ook zelf zag hij dat tenslotte in. Het boek waarin alles ter wereld moest eindigen, bestaat daarom uit *alles* wat de mensheid in de loop der tijd heeft geschreven. Mallarmé's gedroomde 'Boek' is daarvan niet meer dan een fragment, zij 't wel een belangrijk, omdat het op symbolische of allegorische wijze dit inzicht beoogde te vertolken.

Daarmee zou het toeval overwonnen zijn, het toeval waaraan de wereld ten prooi was gevallen sinds het goddelijke scheppingswoord ('le ciel est mort', lezen we al in het vroege gedicht 'L'Azur') zijn geldigheid had verloren. Een wèl gerealiseerd voorbeeld van zo'n overwinning op het toeval leverde Mallarmé in zijn laatste grote gedicht *Un coup de dés n'abolira jamais le hasard* uit 1897, dat met zijn over de bladzijden golvende regels het geschreven equivalent wilde zijn van een 'constellatie' van hemellichamen. Alsof in dit gedicht literatuur en universum daadwerkelijk een moment waren samengevallen.

Toen Mallarmé de drukproeven van *Un coup de dés* aan Valéry liet lezen, vroeg hij of deze het niet 'een daad van waanzin' vond. Valéry vond van niet en was diep onder de indruk van het ook in typografisch opzicht revolutionaire kunstwerk. Maar de vraag geeft goed aan hoezeer de dichter tijdens zijn lange verblijf in de 'eeuwigheid' door zeer tijdelijke twijfels kon worden bekropen. Ondanks de uitputtende inspanning die het schrijven hem kostte, bleef elk gedicht een waagstuk, waarbij alles op het spel werd gezet.

Op deze manier leefde Mallarmé zijn poëzie - naast zijn andere, zo weinig spectaculaire leven, waarin hij Engelse les gaf, Méry Laurent begeerde, op dinsdagavond zijn bewonderaars te woord stond, een modeblad van kopij voorzag, elegante versjes schreef op paaseieren en calvadoskruikjes, aanzat aan literaire diners en op de rivier bij Valvins in de weer was met kano en zeilboot. Het waren bezigheden die voor hem in het niet vielen bij wat hij als zijn ware roeping beschouwde. Op niet ongeestige wijze wordt dit nog eens bevestigd door het antwoord dat Mallarmé moet hebben gegeven, toen hem werd gevraagd wat hij van plan was op het zeil van zijn bootje te schrijven: 'Nee, die grote bladzijde zal ik wit laten'.

(NRC Handelsblad, 8-1-1999)